

Metodologia nauk prawnych

Tomasz Pietrzykowski
Katedra Teorii i Filozofii Prawa
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Informacje wstępne

Zaliczenie: test lub odpowiedź ustna

Zagadnienia:

- Ogólna charakterystyka nauki
- Podstawowe problemy filozofii nauki
- Specyfika nauk humanistycznych i społecznych

- Status i rodzaje nauk prawnych
- Główne pojęcia i problemy metodologiczne nauk prawnych

- Wybrane praktyczne zagadnienia działalności naukowej

Nauka

- Nauka w sensie pragmatycznym i apragmatycznym
- **Zbiór twierdzeń –**
doniosłych poznawczo
sformułowanych komunikatywnie i względnie
ściśle
uporządkowanych i spójnych (integracje)
należycie uzasadnionych

Nauka a nie-nauka

Definicja nauki i nie-nauki

Współczesne klasyfikacje nauk

- Nauki przyrodnicze – badania natury
- Nauki humanistyczno-społeczne – badania kultury („ducha”)
- Nauki formalne – uzasadnienia dedukcyjne
- Nauki empiryczne – uzasadnienia obserwacyjno-indukcyjne
- Nauki nomotetyczne – formułujące prawa ogólne
- Nauki idiograficzne – opisujące fakty jednostkowe
- Nauki teoretyczne – sądy opisowe
- Nauki praktyczne – sądy normatywne
- Nauki podstawowe – cele *stricte* poznawcze
- Nauki stosowane – rozwiązania problemów praktycznych (*saviour pour prevoir pour povoir*)

Starożytne fundamenty nauki

- Nauka jako dążenia do „odczarowania” świata
- Filozoficzna geneza nauki

- Poszukiwania i odkrycia presokratyków
- „*Doxa*” i „*Episteme*” – sofiści vs. Sokrates
- Idealizm platoński vs. arystotelizm
- Spór o uniwersalia – realizm vs. nominalizm
- Brzytwa Ockhama – *entia non sunt multiplicanda sine necessitate*

Narodziny teorii i praktyki nauk empirycznych

Francis Bacon –

- nie pajak tylko pszczoła

„*Myśli ludzkiej nie skrzydeł trzeba, ale ołowiu*”

- koncepcja idoli: *tribus, specus, fori, theatri*

Kopernik – pierwsza „rewolucja naukowa”

Galileusz – systematyczna praktyka metody eksperymentalnej

Newton – wzór metody naukowej i jej skuteczności

Immanuel Kant - epistemologiczny „przewrót kopernikański”

Tradycja neohumanistyczna – metoda „transformacji wiedzy”

Scjentyzm post-oświeceniowy

- **August Comte** – trzy fazy rozwoju ludzkości, synteza wiedzy
- **John Stuart Mill** – kodyfikacja indukcyjnych i dedukcyjnych metod nauki
- **Karol Darwin** – nowy paradygmat badań przyrody ożywionej, Herbert Spencer, Thomas Huxley
- **Karol Marks** – materializm historyczny
- **Max Weber** – idea nauki jako „*wertfreie wissenschaft*”

Narodziny XX. wiecznej filozofii nauki

Bertrand Russell – narodziny filozofii
analizy

język potoczny a logiczna struktura zdania

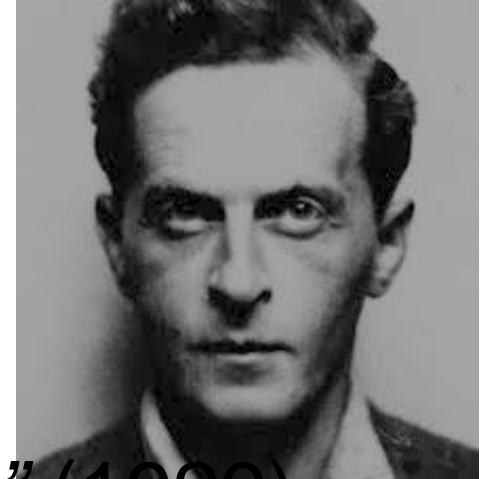
„Obecny król Francji jest łysy”

Atomizm logiczny

Ludwig Wittgenstein - *„Tractatus Logico-Philosophicus”* (1921)

- Reprezentacyjna teoria języka
- Znaczenie wypowiedzi i granice języka
- *„O czym nie można mówić, o tym trzeba milczeć”*

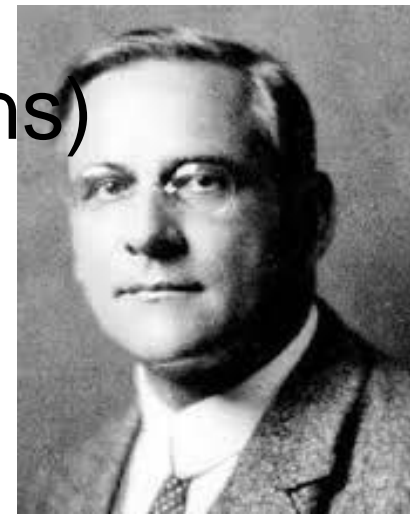
Neopozytywizm (empiryzm logiczny)

Koło Wiedeńskie (1922-1936)

„*Wissenschaftliche Weltauffassung*” (1929)

- wiedza jako opis faktów i zależności
- zdania protokolarne i ich konsekwencje
- znaczenie zdania to metoda jego weryfikacji
- kryterium demarkacji (sens i nonsens)
- metafizyka jako bełkot
- Filozofia jako analiza języka nauki
- idea unifikacji nauki (fizykalizm)

Karl Popper – główna nowoczesna koncepcja nauki

- Popper a Koło Wiedeńskie
- krytyka indukcji i weryfikacjonizmu
- problem demarkacji
- falsyfikowalność jako kryterium naukowości
- metoda hipotetyczno-dedukcyjna
- kontekst odkrycia i kontekst uzasadnienia
- krytyka historycyzmu, idea społeczeństwa otwartego

Thomas Kuhn

„*Struktura rewolucji naukowych*” (1962)

-
- odrzucenie „mitologii Poppera”
- Nauka normalna:
- Paradygmat (łamigłówki, anomalie)
- Faza rewolucji i ryzwalizacja paradygmatów
- Niewspółmierność paradygmatów (krytyka kumulatywizmu wiedzy)
- Odpowiedź Poppera

U schyłku XX wieku

Imre Lakatos – w poszukiwaniu kompromisu

- rywalizujące programy badawcze
- heurystyka pozytywna i negatywna
- twarde rdzeń i pas ochronny (hipotezy pomocnicze)
- progresywne i zdegenerowane programy badawcze

Paul Feyerabend – anarchizm

- *anything goes*
- Kopernik i Galileusz
- krytyka neopozytywizmu, Kuhna

Nauki humanistyczno- społeczne

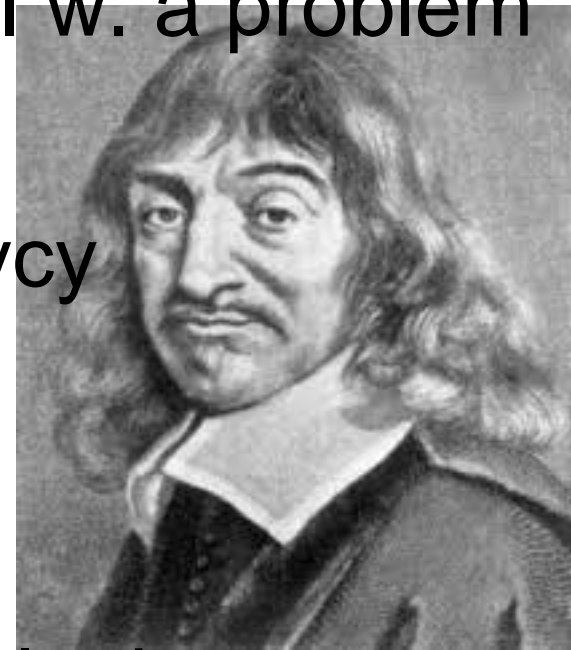
Rewolucja naukowa od XVI/XVII w. a problem sfery „ducha”

Dualizm kartezjański i jego krytycy

Dyskusja w XIX w.

Naturalizm i antynaturalizm ontologiczny

Naturalizm i antynaturalizm metodologiczny

Klasyczny antynaturalizm metodologiczny

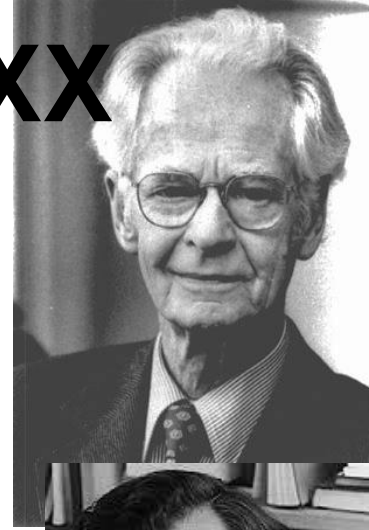
Wilhelm Windelband – różnica *Natur-* i *Geisteswissenschaften* – metoda, nie przedmiot

Heinrich Rickert – artefakty kultury – obiekty zorientowane na wartości

Wilhelm Dilthey – kultura tworem umysłu, konieczność uchwycenia ekspresji życia; opis zależności kauzalnych a rozumienie aktów myślenia (*nachleben*)

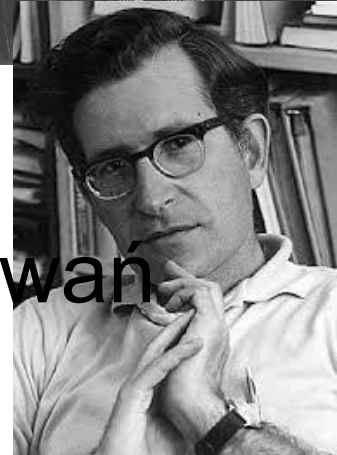
Max Weber – socjologia rozumiejąca, rekonstrukcja sensu zachowań, postulat neutralności badacza i nauki (*Wertfreiewissenschaft*)

Naturalistyczne tendencje XX wieku

Fizykalizm Koła Wiedeńskiego

Behawioryzm w psychologii - John Watson, Burrhus Skinner – psychologia naukowa jako empiryczne badania zachowań (nie *psyche*)

Rewolucja kognitywna (Noam Chomsky)

Socjobiologia i psychologia ewolucyjna

Neuroscience i idea konsyliencji

Spór o granice naturalizacji

„Hard problem” świadomości

Redukcjonizm eliminacyjny (tożsamość)

Problem *qualiów* - perspektywa
pierwszoosobowa i „przypadek Mary” (F.
Jackson)

Emergencja i superweniencja

Prawo jako zjawisko superweniencjne?

**Naturalizm ontologiczny vs. naturalizm
metodologiczny**

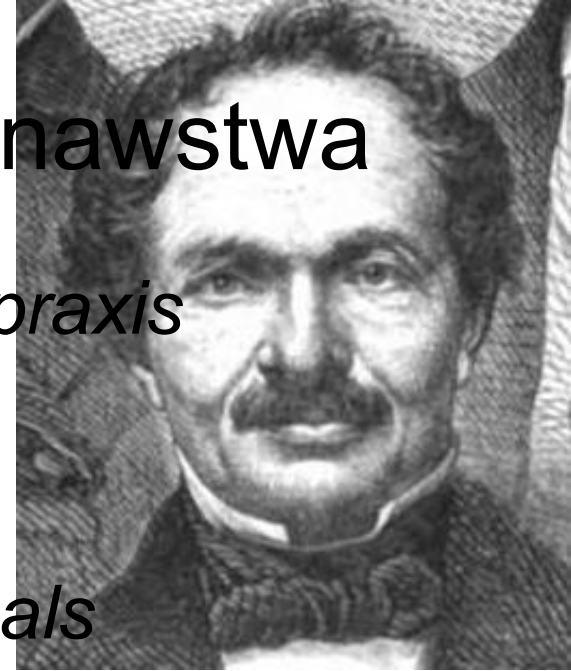
Problem naukowości prawnictwa

- Wiedza prawnicza jako nauka czy *praxis* (umiejętność „sztuka”, *kunst*)?

- *Die Wertlosigkeit der Jurisprudenz als Wissenschaft*, J. Kirchmann (1847)

„robaki, które żyją w zgniłym drzewie, unikając tego co zdrowe - gnieźdzą się i przędą swe włókna w tym co chore. Tam, gdzie prawo pozytywne jest jednoznaczne, nauka prawa milczy, nie mając nic do powiedzenia, tylko tam, gdzie jest niejasne, pełne luk i sprzeczności, tam prawnik może coś powiedzieć”;

„jedno słowo prawodawcy i całe biblioteki prawnicze trafiają na śmietnik”.

Klasyfikacja i problematyka nauk prawnych

Konwencjonalność podziału prawa na gałęzie i nauk prawnych na dyscypliny

-np. prawo ubezpieczeń społecznych, prawo autorskie, prawo medyczne

-prawo publiczne i prawo prywatne

Rodzaje problemów prawnych wg. Z. Ziemińskiego:

- dogmatyczne (w tym historyczne, komparatystyczne)

- socjotechniczne

- teoretyczne

Dwa typy badania prawa

„Poznawcza” (naukowa) i „praktyczna” (prawnicza)
refleksja o prawie (E. Ehrlich)

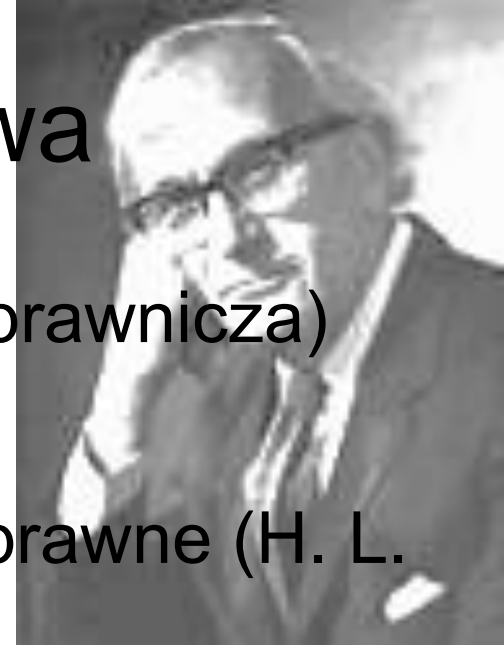
Wewnętrzne i zewnętrzne stwierdzenia prawne (H. L.
A. Hart)

„Jest prawem, że X” (należy postępować w sposób X)

„Jest prawem, że X” (w społeczeństwie N uznaje się, że
należy postępować w sposób X)

Eksternalny i internalny punkt widzenia na prawo

Radykalnie i nieradykalnie eksternalny punkt widzenia

Dwa podejścia do badania prawa

„Nauka prawa” a „nauka o prawie”

Studia nad treścią tekstów vs. badanie prawa jako zjawiska (faktów)

Różnica przedmiotu badań? normy vs. fakty?

Różnica charakteru stwierdzeń? Nauka normatywna vs. nauka opisowa?

Różnica natury przedsięwzięcia badawczego?

Koncepcje metodologiczne prawoznawstwa jako nauki prawa i jako nauki o prawie

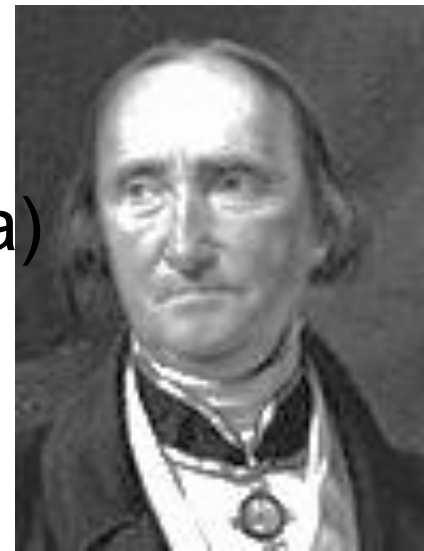
Hans Kelsen: „czysta nauka prawa” –

- Rozdział bytu (*Sein*) i powinności (*Sollen*)
- Powinność prawna jako przedmiot badań prawnika
- Podwójne „oczyszczenie” nauki prawa („nauka”, „prawa”)
- Zarachowanie jako odpowiednik związku przyczynowego
- Prawo jako system norm i problem normy podstawowej (*Grundnorm*)
- Zadanie i granice nauki prawa

Hermeneutyka prawnicza - akt rozumienia jako istota nauki prawa

- tradycja hermeneutyki biblijnej i filozoficznej
- hermeneutyka prawnicza (XIX-XX w.)
- cechy aktu rozumienia
 - historyczność (horyzont świadomości)
 - kolistość (koło hermeneutyczne)
 - prerozumienie
 - kreatywność (urzeczywistnianie prawa)
- krytyczna rola hermeneutyki
- poziomowa interpretacja (R. Sarkowicz)

Ronald Dworkin: integralna teoria prawa (*law as integrity*)

- prawo jako usprawiedliwienie przemocy
- niemożliwość czysto opisowej (neutralnej) nauki prawa (teoria prawa jako „cichy prolog” każdej decyzji sędziowskiej)
- prawo jako „wspólnota zasad”, sędzia Herkules i *one right answer thesis*
- prawo jako „*chain-novel*”
- nauka prawa jako poszukiwanie właściwej metody rozstrzygania problemów prawnych

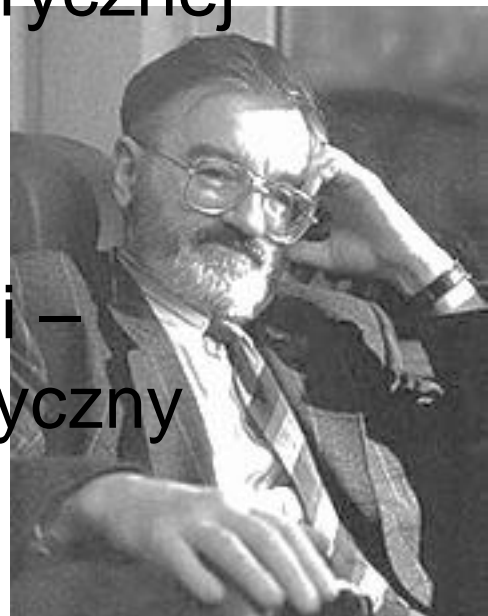

Leszek Nowak: interpretacja humanistyczna jako metoda prawoznawstwa

- interpretacyjny charakter humanistyki
- struktura powierzchniowa i głęboka nauki prawa
- koncepcja racjonalnego prawodawcy
 - założenia dotyczące preferencji
 - założenia dotyczące wiedzy empirycznej
 - założenia dotyczące języka
 - założenia dotyczące prawa

Kontrfaktyczność założenia racjonalności –
prawodawca to konstrukt a nie byt empiryczny

Szkoła poznańsko-szczecińska

W stronę nauki o prawie

Prawo jako fakt (zjawisko prawne, praktyka społeczna, element rzeczywistości)

Socjologiczne ujęcie prawa np. Eugen Ehrlich – prawo żywe (*lebendes Recht*)

Antropologiczne ujęcie prawa - Bronisław Malinowski – społeczne reguły wzajemności

Psychologiczne ujęcie prawa - Leon Petrażycki – naukowa definicja prawa

Skandynawski realizm prawny

Axel Hägerstrøm, Anders Lundstedt, Karl Olivecrona, Alf Ross

Neopozytywistyczna wizja nauki

Problem bytów i pojęć prawnych

Alf Ross – *Tû-Tû*

Prawo jako bodźce, przeżycia i zachowania

Naukowe badanie prawa – wyjaśnienie empirycznych (socjo-psychologicznych) aspektów prawa

Amerykański realizm prawny

K. Llewelyn, J. Frank, N. Oliphant, U. Moore, R. Pound

O. W. Holmes – „perspektywa złego człowieka”

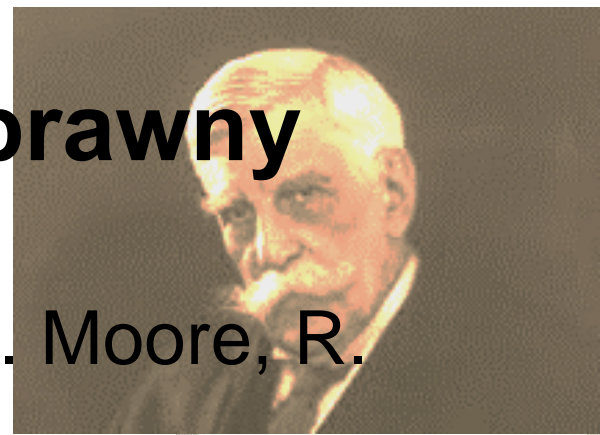
Law in Books vs. Law in Action

Predykcyjna teoria prawa

Rule-sceptics – argumenty jako racjonalizacje

Fact-sceptics - (Jerome Frank – *facts are guesses*)

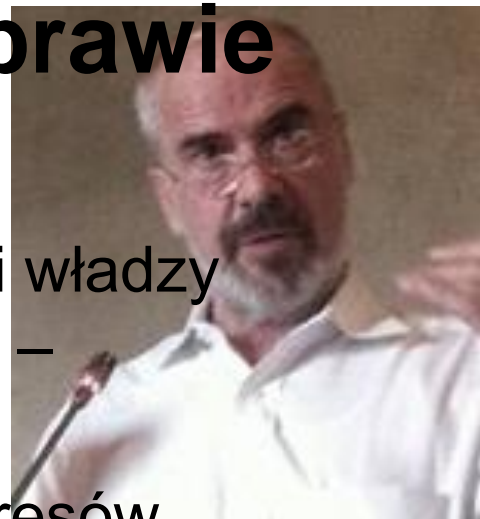
Nauka prawa jako badanie decyzji sądowych i ich rzeczywistych przyczyn

Post-realistyczna nauka o prawie

Krytyczne studia nad prawem (CLS)

- prawo jako ideologia legitymizująca stosunki władzy
- krytyczna analiza instytucji i pojęć prawnych – ujawnienie rzeczywistych interesów i funkcji
- badanie prawa jako narzędzia realizacji interesów

Ekonomiczna analiza prawa

- *Homo oeconomicus* – racjonalność zachowań człowieka
- prawo jako zespół bodźców (zyski, koszty, ryzyko)
- twierdzenie Coase'a, problem działań wspólnych
- badanie i ocena prawa jako narzędzia maksymalizacji bogactwa społecznego

Behawioralne studia nad prawem

Krytyka założenia o racjonalności zachowań

Empiryczne studia nad decyzjami

J. Seagal & H. Speath - model postaw sędziowskich

Złudzenia i inklinacje poznawcze w stosowaniu prawa

E. Braman – myślenie motywacyjnie ukierunkowane

Kontynentalne koncepcje nauki o prawie

Teoria systemowa Niklasa Luhmanna

- prawo jako (pod)system społeczny
- redukcja złożoności
- autopojetyczność prawa
- rosnąca autonomia systemów – kryzys regulacyjny

Jürgen Habermas - prawo jako dyskurs

- techniczny i komunikacyjny typ racjonalności
- idealna sytuacja mowy
- prawo jako element dyskursu praktycznego
- kolonizacja świata życia przez systemy

Nauka prawa a nauka o prawie

Nauka prawa – wiedza o treści prawa i właściwych sposobach jego stosowania

Różnorodność koncepcji metodologicznych nauki prawa:
m.in. H. Kelsen, hermeneutyka, R. Dworkin, L. Nowak

Nauka o prawie – badania nad prawem jako empirycznym zjawiskiem psycho-społecznym

Różnorodność koncepcji metodologicznych nauki o prawie
– realizmy prawnicze, L&E, CLS, socjologia prawa,
kognitywistyczne i ewolucyjne podejścia do prawa

Odmienności obydwu podejść - komplementarność czy konkurencyjność?